

Langs Molenbeek en Melsterbeek in Sint-Truiden

DE VIER ELEMENTEN

Langs Molenbeek en Melsterbeek in Sint-Truiden

DE VIER ELEMENTEN

Ets van het kasteel van Ordingen
van Romein de Hooghe

Inhoud

ELS SNEIJERS - LUDWIG VANDENHOVE

- Voorwoord 5

PETRA BOEKSTAL

- Het waterproductiecentrum in Velm: natuurlijke waterbronnen in de nabijheid van de Molenbeek 10
- De hoeve 'Het Waterhof' 16
- De 'voormalige' problemen in de vallei van de Molenbeek 18
- De Stayenmolen 22
- De Metsterenmolen 30
- De Grevensmolen 36
- Molentermen 44

JOZEF SMEESTERS

- De Ouwerxhoeve of het rentmeesterhuis van het Sint-Servaaskapittel van Maastricht 46
- Het kasteel van Ordingen 52

- Bibliografie 62

Voorwoord

Voor deze 22de editie van de Open Monumentendag (OMD) werd het thema 'de vier elementen' gekozen. De vier elementen aarde, lucht, vuur en water worden zoals altijd in een breed verband gepresenteerd.

In Sint-Truiden kozen wij voor een speciale benadering van het thema. Er werd namelijk uitgegaan van de bron van het leven, 'het water'.

Wij volgden de loop van twee beken, die beide via het zuiden van Sint-Truiden richting het noorden stromen. De eerste beek is de Molenbeek en de tweede de Melsterbeek. Langs deze beken liggen vele monumenten en daarom leek het gerechtvaardigd ons slechts op één van de vier thema's te concentreren. Het lokaal comité OMD maakte voor u een selectie van de interessantste monumenten.

In dit boekje volgt een korte voorstelling van de te bezoeken monumenten en vindt u van alle opengestelde gebouwen en landschappen een weerslag.

De Pomphuisstraat in Velm beschikt al meer dan een eeuw over twee natuurlijke bronnen: die van Halingen en die van Waalhoven. Deze liggen nog steeds aan de basis van de volledige waterbedeling van Sint-Truiden. De Molenbeek stroomt op korte afstand van deze waterbronnen.

De Molenbeek wordt verder gevolgd richting de Halingenstraat (Velm) en het was hier dat de beek voor veel overlast zorgde. Daarom hebben de Watering van Sint-Truiden en de stad Sint-Truiden in deze streek maatregelen getroffen om het water onder controle te krijgen.

Een erosieplan en directe ingrepen in het landschap moesten voorkomen dat Velm nog langer door wateroverlast geteisterd zou worden.

Ter hoogte van de historische hoeve 'Het Waterhof' in de Halingenstraat, werd een graslandperceel met behulp van een kleine dam afgezet. Hierdoor kon het water tegengehouden worden. Op het vlak van de beheersing van de modder- en wateroverlast hebben de Watering van Sint-Truiden en de stad Sint-Truiden een voorbeeldrol gespeeld in Vlaanderen door moeilijke beslissingen te nemen en een visie op lange termijn te ontwikkelen.

De stroom van de Molenbeek continueert richting het noorden en in Staaen arriveren wij bij de eerste watermolen op deze tocht. De Stayenmolen is een industrieel ogende, recentelijk gerestaureerde korenmolen van het bovenslagtype.

Nog verder naar het noorden ligt de Grevensmolen, een belangrijke historische watermolen, die eertijds toebehoorde aan een zekere Jean Greven (16de eeuw). Andere prominente eigenaren van deze voormalige onderslagmolen waren de benedictijnenabdij en de heren van het kasteel van Duras.

De laatste molen op deze route is de Metsterenmolen, een middenslagmolen aan de Melsterbeek. Door de drie molens te bezoeken, kan kennisgemaakt worden met de verschillende radsystemen van de watermolens. In het wereldje van de molenaars geldt een heel eigen taalgebruik of molenjargon en daarom werd er een korte lijst met de meest gebruikte molentermen opgenomen in dit boekje. De Melsterbeek wordt vanaf dit punt verder richting het zuiden gevolgd.

In Zepperen kan de indrukwekkende Ouwerxhoeve of Sint-Servaashoeve worden bezocht. Deze mooie 18de-eeuwse hoeve bezit een fraaie duiventil.

De tocht wordt afgesloten in de voormalige waterburcht van Ordingen. Dit romantische kasteel wordt door de huidige eigenaar gerestaureerd en zal in de toekomst voor een deel als hotel uitgebaat worden.

Dit jaar hebben wij een ander concept voor de publicatie gebruikt. Het boekje moet gezien worden als een illustratief document voor de te bezoeken locaties. Daarbij ligt de nadruk vooral op het beeldmateriaal: zowel oude historische foto's en kadastrafbeeldingen, als recente foto's illustreren de veranderingen aan de gebouwen en in het landschap. De teksten richten zich op de meest interessante achtergrondinformatie zoals bouwjaar, veranderingen aan het gebouw en functie van de monumenten. Alle te bezoeken gebouwen zijn opgenomen in dit boekje, maar de publicatie blijft ook na de OMD een handige boekje voor een daguitstap in Sint-Truiden.

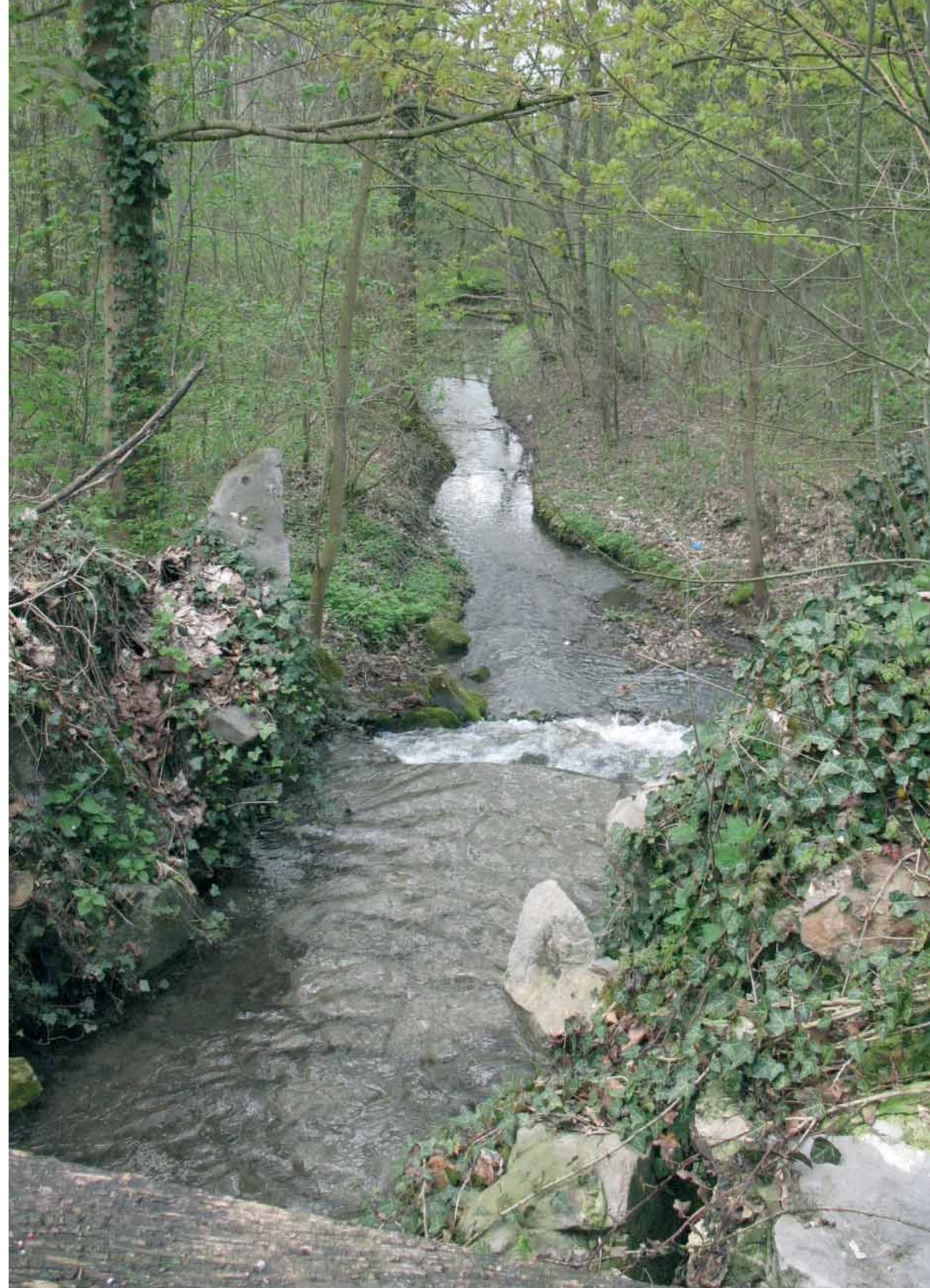
De Sint-Truidense OMD biedt het publiek dit jaar weer een unieke kans om kennis te maken met bekende en minder bekende monumenten. Natuurlijk hopen wij dat u tevens na deze dag een actieve bijdrage blijft leveren voor het respect, het beheer en het behoud van deze monumenten.

De stad Sint-Truiden, met haar talrijke monumenten, is het aan zichzelf verplicht om naar aanleiding van de OMD telkens met een origineel programma uit te pakken. Bovendien is dit één van de beleidsdomeinen waarop we ons als stad moeten blijven profileren en waarop, wat ons betreft, niet kan bespaard worden, ook niet in budgettair moeilijkere periodes. Politiek is vooruitzien en deze lange termijnvisie qua monumentenzorg past hierin.

Wij wensen u een fijne 22ste Open Monumentendag toe en hopen u talrijk in en rond Sint-Truiden te mogen verwelkomen!

Els Sneijers
schepen van monumentenzorg

Ludwig Vandenhove
burgemeester

Het waterproductiecentrum in Velm: natuurlijke waterbronnen in de nabijheid van de Molenbeek

POMPHUISSTRAAT 18, 3806 VELM

PETRA BOEKSTAL

In Velm bevinden zich twee natuurlijke bronnen namelijk die van Halingen en die van Waalhoven.

Tevens werden er tijdens de afgelopen vijftig jaren putten geboord om voor voldoende drinkwater in de regio te zorgen.

In 1897 werd het waterleidingnet, een leiding van 36 kilometer met 200 aansluitingen van Velm naar Sint-Truiden, ingewijd door

koning Leopold II. De Truiense waterleiding was een primeur en de eerste in Limburg aangelegde waterleiding op basis van natuurlijke druk. Nog altijd maakt men gebruik van deze bronnen.

De oorspronkelijke bevoorradingsbron was gelegen op het grondgebied van Halingen. De bron werd met een loodsachtige constructie overdekt en is gemakkelijk te herkennen in het landschap.

Het water borrelt uit de bron omhoog en komt in het verzamelbekken terecht. Dit bekken was afgeboord met eiken beschotten. Via een afvoerleiding wordt het naar het spaarbekken van het pomphuis aan de Pomphuisstraat gestuwd. Krachtige elektrische pompen zorgen ervoor dat het water onder hoge druk via ondergrondse leidingen die door het dorpscentrum lopen, naar het keerpunt aan de Romeinse weg op het hoogste punt (83 m boven de zeespiegel) van de gemeente wordt vervoerd. Daar belandt het water in een groot reservoir (1500 m³). De relatief hoge ligging van dit bekken laat het transport van het water gebeuren via natuurlijke druk.

Het pompstation dankt zijn naam aan het feit dat er vroeger pompen in dit gebouw stonden. Nu gebruikt men het pompstation als een ruimte waar het water gezuiverd wordt van onder andere ijzer. Dit gebeurt door lucht toe te voegen. Het water wordt vervolgens door filters met zand gepompt en op die manier filtert men het ijzer uit het water.

In het voormalige pompstation bevindt zich hoogtechnologische apparatuur die ervoor zorgt dat het opgepompte drinkwater uit de verschillende bronnen gelijkmatig verspreid wordt naar de bewoners van Sint-Truiden.

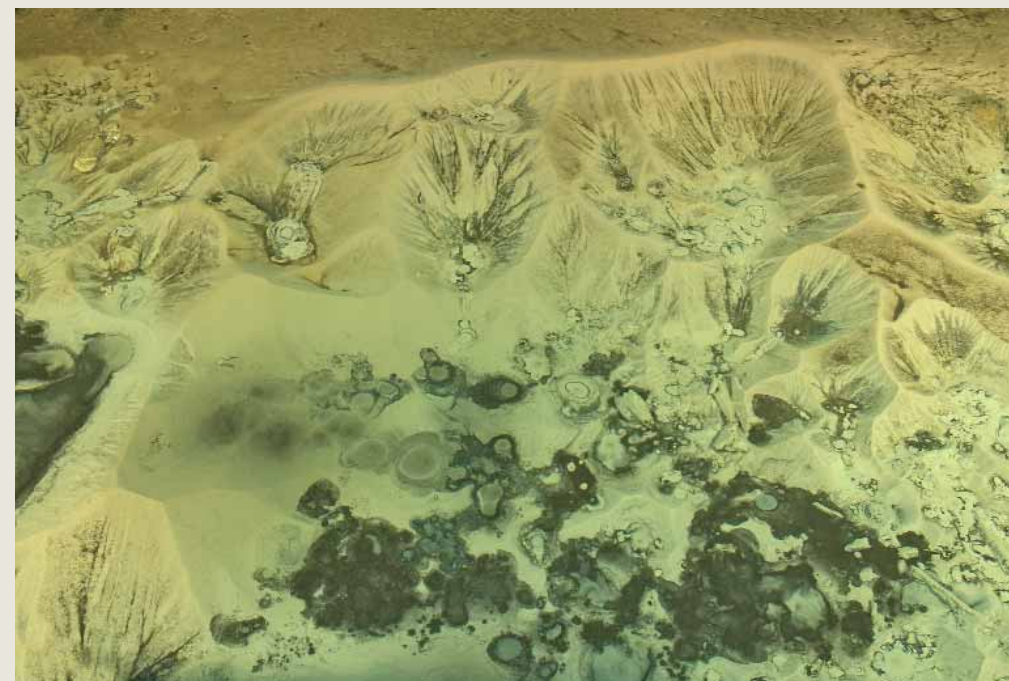

Bron van Halingen. Dit is de oudste bron die al in 1896 in gebruik werd genomen. Natuurlijk is er aan de vorm en het proces van de drinkwaterwinning sindsdien het nodige veranderd.

Deze panelen zorgen ervoor dat het waterdebiet van de bronnen van Halingen en van Waalhoven exact kan worden opgevolgd. Indien er een intensiever waterverbruik plaatsvindt, wordt er automatisch extra water vanuit de bestaande bronnen toegevoegd.

Bron van Halingen. Hier borrelt het drinkwater op een natuurlijke wijze uit de bodem op.

Een andere belangrijke bron is de nabijgelegen bron van Waalhoven, die in 1960 in gebruik werd genomen. Dit waterwinningscomplex werd in 1963 gebouwd en behoorde toen tot de modernste van het land. Het heeft een debiet van 90.000 liter water per uur.

De hoeve 'Het Waterhof'

HALINGENSTRAAT 57, 3806 VELM

PETRA BOEKSTAL

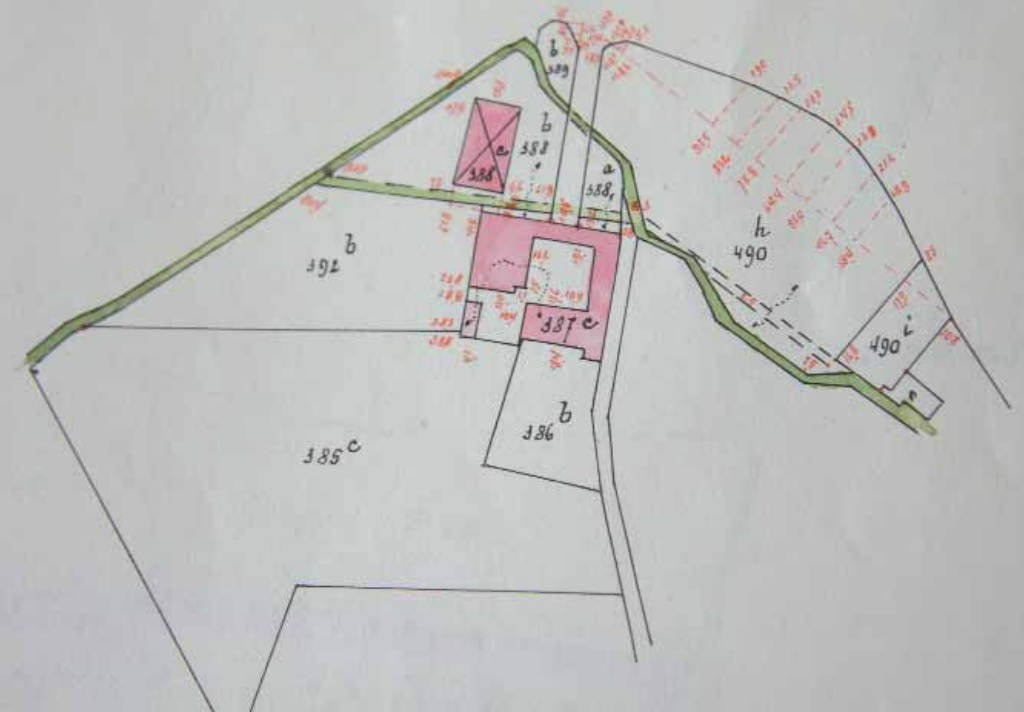
Het Waterhof is een gesloten hoeve uit de 19de eeuw. Deze hoeve ligt vlakbij de Molenbeek in Velm.

Het Waterhof werd in het verleden in verschillende periodes en op verschillende manieren verbouwd.

De belangrijke data in de bouwgeschiedenis van de hoeve zijn:

- **1871** oprichting van een bijgebouw. Het betreft hier een klein bijgebouw dat ver verwijderd stond van de hoeve. Daardoor lijkt het aannemelijk dat het om een bakhuisje ging. Het gebouwtje werd echter in 1907 weer afgebroken.
- **1940** ingrijpende bouwactiviteiten. Bijna alle gebouwen lijken verbouwd te worden. Tevens werd er een grote schuur, links van de toegangsweg tot de hoeve, opgericht.

Halingen

Kadasterplan uit 1940. De hoeve wordt grondig verbouwd.

Het thema 'water' komt op deze locatie op drie verschillende manieren aan bod:

- Om te beginnen verwijst de naam van de hoeve (Waterhof) naar het waterlandschap en de Molenbeek slingert rondom de hoeve door het landschap.
- In Het Waterhof maakt men vandaag gebruik van de heilzame kracht van water in de hydrotherapie voor honden.
- De streek waarin de hoeve zich bevindt, werd in het verleden meermaals geteisterd door overstromingen.

In Het Waterhof maakt men gebruik van de helende kracht van het water.

In een klein hondenzwembad volgen honden een therapie. Dit kan bijvoorbeeld na breuken of verlammingen nodig zijn. De therapie kan

zowel bestaan uit zwemmen als uit lopen op een band in het water.

Ook gezonde sporthonden die bijvoorbeeld op de renbaan lopen, kunnen baat hebben bij oefeningen die ervoor zorgen dat de spieren van de achterhand versterkt worden.

Er gaat altijd een therapeut mee in het water om de hond te begeleiden. Tevens worden alle bewegingen onder water met een camera geregistreerd en kunnen die rechtstreeks bekeken worden op een televisiescherm. Hydrotherapie is een vorm van oefentherapie.

Perceel zonder dijk in 2003.

De ‘voormalige’ problemen in de vallei van de Molenbeek

STROOMOPWAARTS DE HALINGENSTRAAT, 3806 VELM

PETRA BOEKSTAL

De dorpskernen in de valleien van de Melsterbeek, Cicindria en Molenbeek gelegen ten zuiden van Sint-Truiden, werden alsmaar vaker getroffen door water- en modderoverlast. Dit was het gevolg van een eeuwenlange landbouwevolutie. Zowel de schaalvergroting van de landbouwpercelen, de teeltkeuze (te veel zomergewassen ten opzichte van wintergewassen), het dalende koolstofgehalte (de mestproblematiek) en de wijze van bewerking lagen ten grondslag aan de modder- en waterstromen in de maanden april tot juli.

Velm werd tussen 1998 en 2002 maar liefst 16 keer getroffen. In 2002 werden de hoogste waterstanden ooit opgetekend. De dorpeelingen werden er moedeloos van.

De Watering van Sint-Truiden meende dat men in eerste instantie moest proberen erosie te voorkomen, aangezien het landschap voor 90% uit heuvels bestaat en dit dus erosie in de hand werkt.

Hetzelfde perceel met aangelegde dijk.

Het opgemaakte erosieplan adviseerde de boeren over te gaan tot een minimale grondbewerking. Tevens werden de landbouwers geadviseerd om het land niet om te ploegen en andere gewassen te verbouwen en maakten verdere teeltafspraken. Toch werd er vastgesteld dat de afspraken niet gemakkelijk verliepen. Bovendien kunnen eeuwenlange bewerkingswijzen in het landschap niet in een paar jaar ongedaan gemaakt worden.

De adviezen zorgden niet onmiddellijk voor een verbetering op korte termijn en dus werden er nog andere maatregelen genomen. De Watering van Sint-Truiden ging over tot de aanleg van rechthoekige grasbufferstroken, grasgangen en kleine dammen en deze werden aangelegd aan de randen van de percelen of perceelstroken. Op deze manier hoopte

men in korte tijd het water af te remmen en de modder op te vangen.

Links op de foto is een vijver zichtbaar. Deze vijver is aangelegd voor de nabijgelegen watermolen. Zo kon de molen in tijden van lage waterstand functioneren. Boven de vijver slingert de molenbeek door het landschap. Halverwege het grasperceel is een dijk aangelegd door de Watering van Sint-Truiden. Op deze wijze wordt het water ingedijkt.

Tevens heeft de landbouwer ongeveer in het midden van zijn perceel een grachtje aangelegd. De landbouwer deed dit om ervoor te zorgen dat zijn grond minder drassig werd. Op de plaats van de gracht situeert zich het diepste punt van de akker. Op de 18de-eeuwse Ferrariskaart van deze streek zie je immers dat de Molenbeek vroeger op dezelfde plek als dit rechte grachtje liep.

Halingenstraat in Velm.

Door de aanleg van een dwarsdijk heeft men een speciale constructie doen ontstaan, waardoor er veel water kan worden opgevangen. De bergingscapaciteit bedraagt 32.000.000 liter.

De loop van de beek werd meermaals in functie van de watermolen verplaatst. In de Halingenstraat werd dus een beemd (graslandperceel in een beekdal) ingedijkt en ingericht als waterbekken.

Door de ingrepen in het landschap is het woongebied van Velm beter beveiligd tegen wateroverlast en stroomt er terug schoon water door de Molenbeek. Het krioelt er weer van de riviergrondels (*Gobio gobio*), kleine vissen die tot de karperfamilie behoren.

FOTO RECHTS: Ter hoogte van de hoeve 'Het Waterhof' zijn de oevers van de Molenbeek bovendien plaatselijk verbreed en gepast beplant.

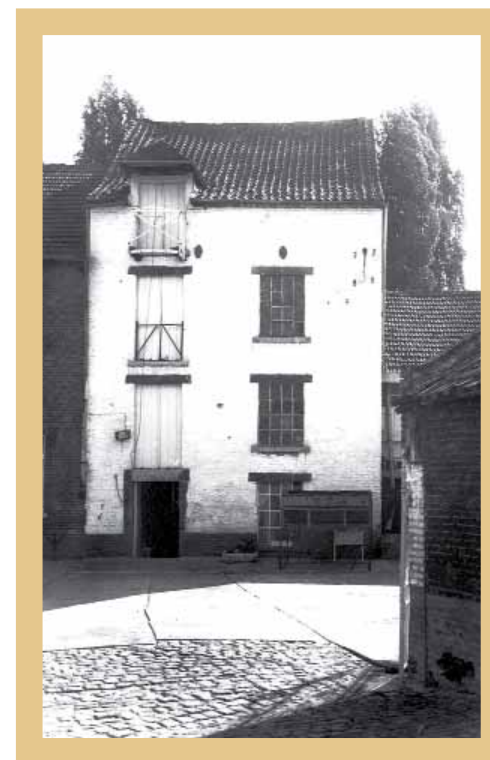
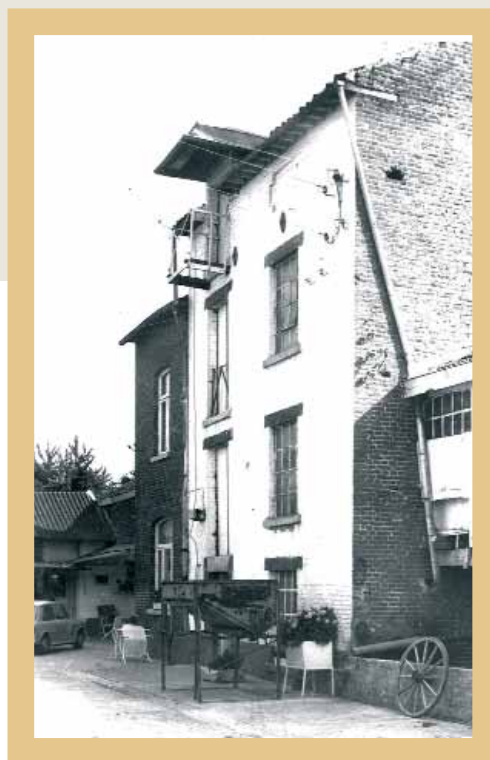
De Stayenmolen

TIENSESTEENWEG 204, 3800 SINT-TRUIDEN

PETRA BOEKSTAL

De Stayenmolen is een korenmolen gelegen aan de Molenbeek. Zijn naam dankt hij aan het Truiense dialect voor 'Staden' of 'Staaen', een oude woonkern in dat deel van de stad. De Stayenmolen is een **bovenslag** watermolen, dit betekent dat het water boven aan het rad binnenkomt. Dergelijke molens zijn alleen geschikt als er een groot waterval is.

FOTO BOVEN: De volledig vernieuwde maalstoelen en karen anno 2010.

Op dit plan uit de 17de eeuw, afkomstig uit de 'plannen der landelijke eigendommen der armentafels van Sint-Truiden' in kaart gebracht door Lambrecht Warnouts, kan de loop van de Molenbeek gevolgd worden.

Diverse molens liggen in deze tijd al langs de Molenbeek namelijk een 'molen tot Staeijen', Meesbrouckmolen en de Greuensmolē'. Of de 'molen tot Staeijen' een voorloper was van de huidige Stayenmolen is niet bekend.

FOTO'S LINKS: De Stayenmolen heeft een industrieel uiterlijk en de molen heeft meer weg van een fabrieksgebouw dan van een traditionele watermolen. Het molengebouw heeft drie verdiepingen. Iedere verdieping heeft een deur waardoor graan en meel kunnen aan- of afgevoerd worden. Het **luiwerk** op de zolder loopt langs de deuren.

Het vervoer van het graan en de levering van het meel gebeurde door middel van paarden.

Belangrijke data in de bouwgeschiedenis van deze molen zijn:

- **1865** uit de kadasterschets blijkt dat er een aanzienlijke bouwactiviteit plaatsvond. In deze tijd lijkt ook het bakhuis te zijn opgericht.

Kadasterplan 1865.

- **1938** er worden gronden verkaveld rondom de watermolen.
- **1957** wijziging aan één van de percelen rond de molen.

Samengevat kan er uit de kadastrale mutatieschetsen worden vastgesteld dat de meest ingrijpende verbouwingen plaatsvonden in 1865.

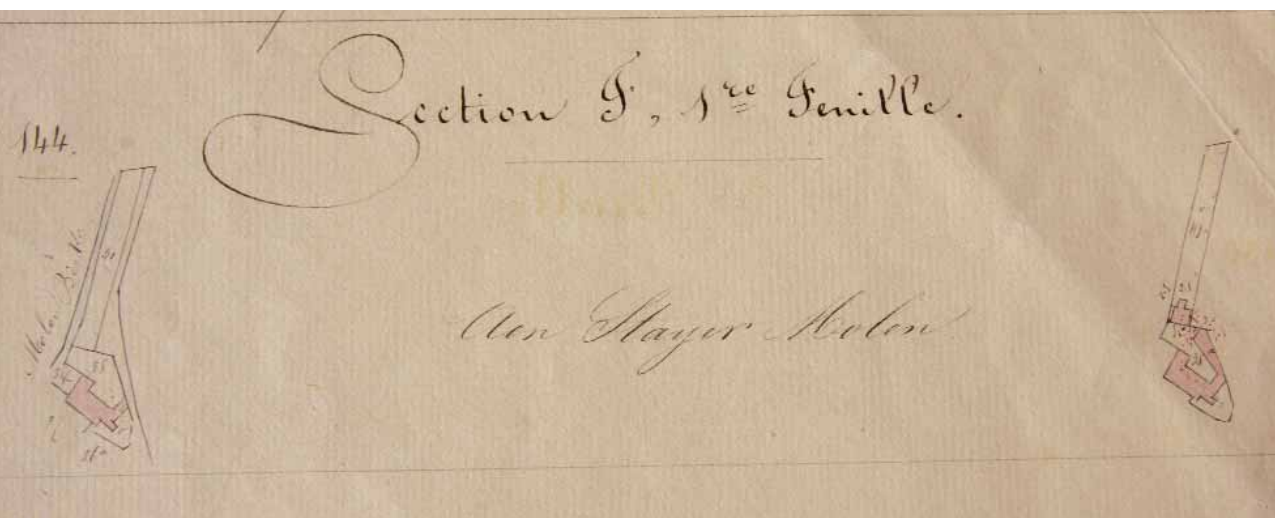

FOTO BOVEN: Interieur van de Stayenmolen voor de restauratie. Zicht op één van de **maalstoelen** en op de **kaar**. Een maalstoel bestaat uit een koppel molenstenen met toebehoren. De **ligger** is de onderste van de twee molenstenen, die bij het maalproces niet meedraait. De **loper** is de bovenste steen van een **steenkoppel**, die bij het malen draait en in de hoogte verstelbaar is door middel van het lichtwerk.

De **kaar** is een trechtervormige vierkantige bak boven de steenkist waarin het te vermalen graan wordt gestort en van waaruit dit via een afsluitbare sleuf in de **schoen** kan vallen.

FOTO RECHTS: Interieur van de Stayenmolen na de restauratie in 2010. De rechthoekige houten pijpen dienen voor het transport van het graan.

Graffiti van Jozef Hoewaer in 1932.

Bekende families die eigenaar van de molen waren in de 19de eeuw zijn:

- Van **1844** tot omstreeks **1876**: familie Coninckx.
- In **1876** verkoop aan de familie Cartuyvels-Macors Clement advocaat te Sint-Truiden.
- In **1922** verkoop aan familie Hoewaer-Use, P., molenaar te Sint-Truiden. Deze familie was tijdens een groot deel van de 20ste eeuw eigenaar van de molen.
- Van **1996** tot **2001** was de molen in handen van de erfgenamen van de echtgenoten Hoewaer-Baré.
- In oktober **2003** aankoop van het molencomplex door Lucas Creativ Nafco nv.
- De ingrijpende en gespecialiseerde restauratie van de molen vond plaats in **2009** en **2010**.

Detail van een gerestaureerde gietijzeren kolom na de restauratie in 2010. Dergelijke kolommen werden gebruikt ter versteviging van de constructie.

Het fraai gerestaureerde molengebouw. Naast de ramen bevinden zich op alle verdiepingen deuren. Deze deuren liggen onder het laadvenster, zodat er overal geladen en gelost kon worden.

Detailopname van het metalen bovenslagrad dat een diameter heeft van 3m en 1.78m breed is. Het rad mag niet meer dan 9 toeren per minuut maken.

De Stayenmolen is een bovenslag watermolen. Hier kan worden waargenomen hoe het water achteraan op het rad valt. De Molenbeek stroomde tot 2005 onder het erf door. In 2005 werd de beek gekanaliseerd in een betonnen bedding. Ook dat is goed zichtbaar op deze foto. Op het einde van de goot is er een sluiswerk zichtbaar dat bediend kan worden vanuit de molen.

Zicht op het interieur. Het aandrijfsysteem werd ook door het waterrad aangedreven. Dit systeem zorgde zowel voor de werking van de **buil** (zeef-installatie om van meel zuivere bloem te maken) als

voor de werking van het **luiwerk** dat de katrol bedient waarmee de zakken graan naar de verdiepingen werden gehesen.

De Metsterenmolen

METSTERENWEG 30, 3800 SINT-TRUIDEN

PETRA BOEKSTAL

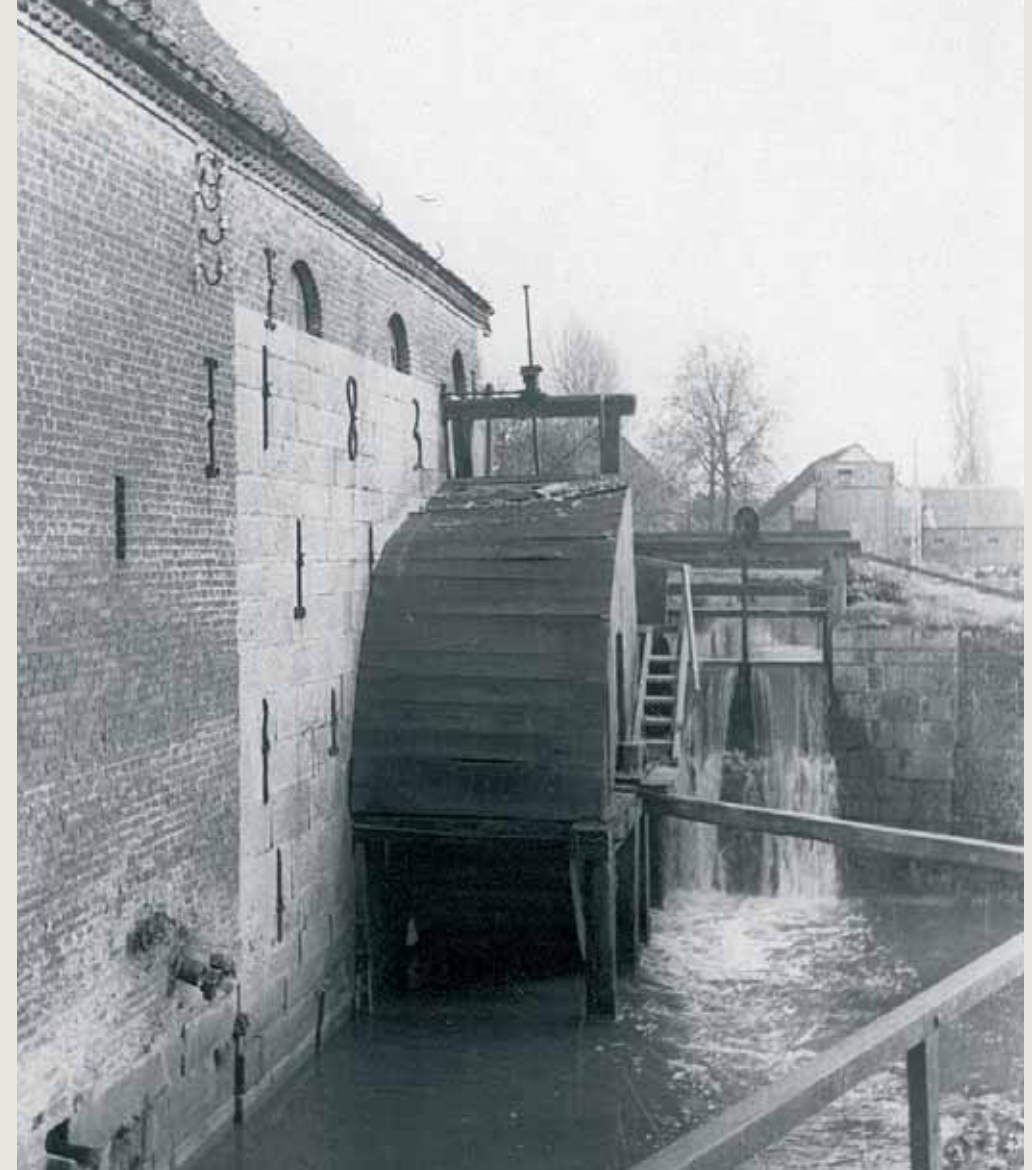
De Metsterenmolen is een korenmolen, gelegen aan de Melsterbeek.

Het is een **middenslagmolen**, wat betekent dat het water ter hoogte van de middenas tegen het rad stroomt.

De jaarankers (1837) verwijzen naar een versterking of verbouwing van het gebouw. Deze molen was oorspronkelijk eigendom van de benedictinessenabdij van Nonnemielen.

Belangrijke data in de bouwgeschiedenis van deze molen zijn:

- **1848** uitbreiding van het molenhuis dat deel uitmaakt van een vierkantshoeve.
- **1944** een bakhuisje staat opgetekend. Op de kadastrale mutatieschets uit 1848 stond het er nog niet. Het moet dus ergens tussen 1848 en 1944 gebouwd zijn. In dezelfde periode verdubbelde men de oppervlakte van de schuur.

Eigendomshistoriek :

- **1844** eigenaar: D'Elpire, K., rentenier te Luik.
- **1862** verkoop aan Lejeune-De Grand'Ry, R., rentenier te Brussel. Eigenaars: Lejeune-De Grand'Ry, R., de weduwe, rentenierster te Brussel. Lejeune-de Schiervel, J., rentenier te Sint-Truiden
- Van **1873** tot **1943** behoorde de molen toe aan leden uit het geslacht van de familie Lejeune-de Schiervel.
- In **1973** werd de molen verkocht aan de heer t'Serstevens-Lunden, Bernard, landbouwkundige te Sint-Truiden.
- Aan het einde van de **20ste eeuw** is de molen nog een aantal malen van eigenaar veranderd.

Toestand anno 2010: het ijzerwerk van het waterrad is verroest en de sluis is verdwenen.
De molen wacht op een restauratie.

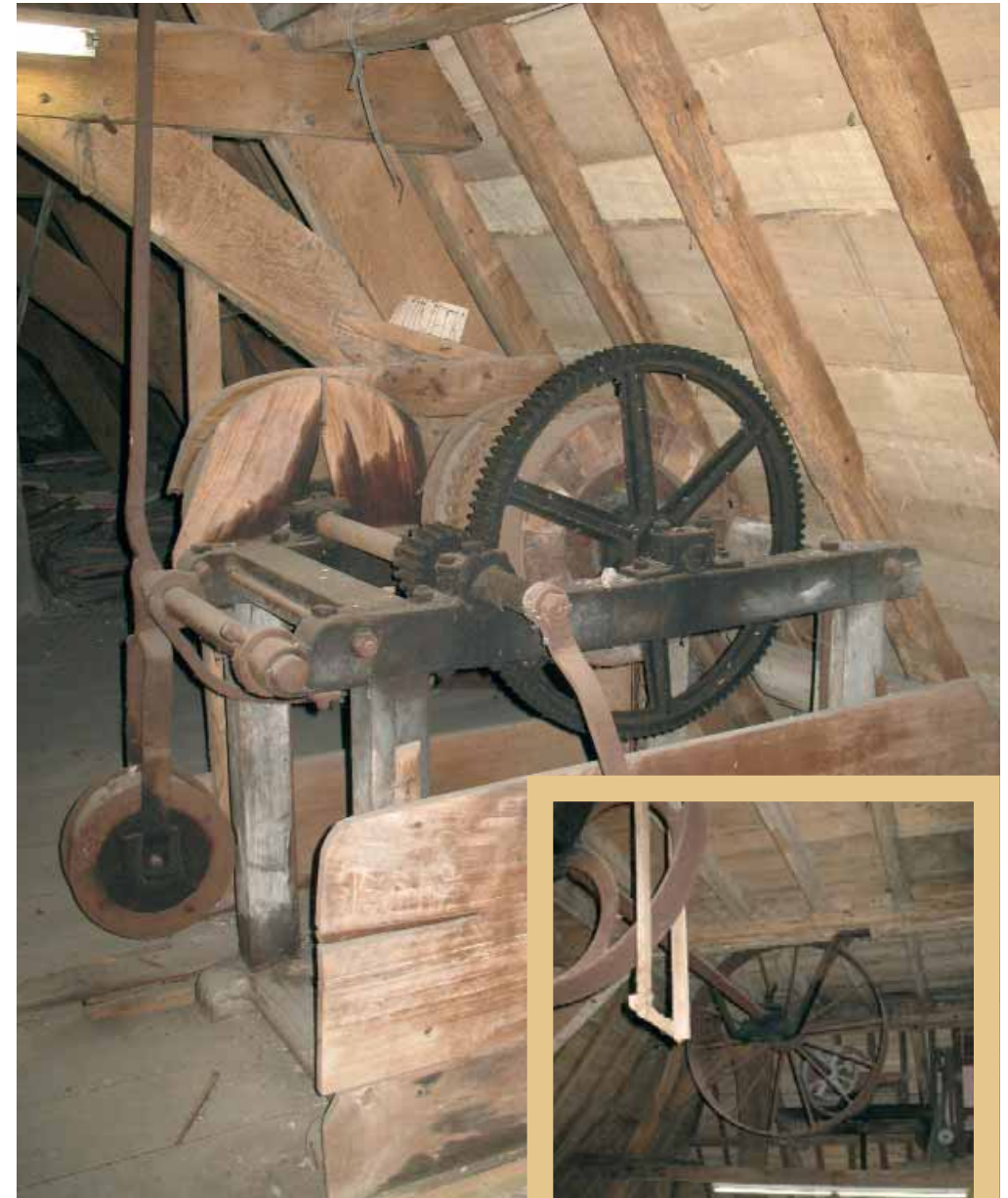
De maalstoel is het gehele frame waarin de molenstenen liggen. De maalstoel bestaat uit 3 kuipdelen die rondom de stenen zijn geplaatst en met haken aan elkaar zijn gekoppeld. Bovenop deze kuipdelen liggen de kuipdeksels. In het midden van de maalstoel liggen de **kaarbomen**. Hierop staat de kaar, een vierkante, naar onder toelopende bak zonder bodem waarin het graan wordt gestort. Via de kaar belandt het graan dan in de **schuddebak**

en zo verder tussen de maalstenen. De schuddebak wordt door de draaiende **steenspil** in beweging gezet.

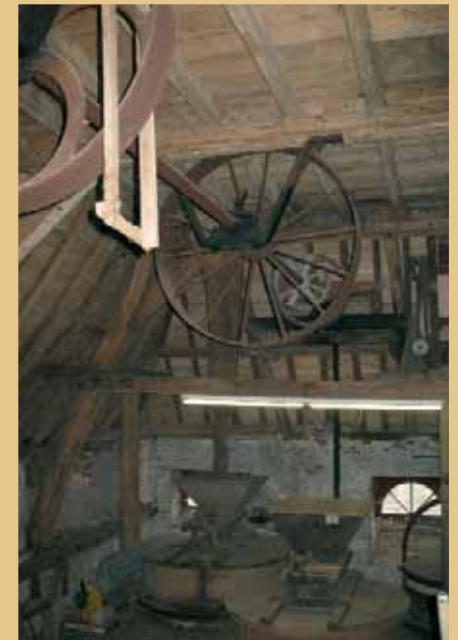
De **buil** is een werktuig dat bestaat uit een grote cilindervormige zeef, gesloten in een houten kast, waardoor de molenaar de verscheidene soorten bloem en zemelen uit het meel scheidt.

Zicht op het nog niet gerestaureerde interieur van de molen anno 2010. Er zijn drie **maalstoelen**, een graankuiser en een **builmolen** aanwezig.

Luiwerk dit is een aangedreven draaiend werk, waarmee zakken worden opgetrokken. Het luiwerk werkte ook op waterkracht.

Achterzijde en zijkant van de Grevensmolen
aan de Molenbeek.

De Grevensmolen

GREVENSMOLENWEG 138, 3800 SINT-TRUIDEN

PETRA BOEKSTAL

De Grevensmolen gelegen aan de Molenbeek, was een korenmolen, waarvan al in de 19de eeuw het **onderslagrad** vervangen werd door een **turbine**.

De 'Grevensmolen' dankt zijn naam aan Jean Greven, die er in de 16de eeuw de eigenaar van was.

Op deze molen is een wapenschild uit 1644 van abt Hubertus van Suetendael van de Sint-Truidense benedictijnenabdij zichtbaar. Op het wapenschild staat de leus OMNIA SUAVITER (alles met zachtheid).

De traditionele en rijke bouwstijl (bak- en zandsteen) illustreert de machtige positie van deze molen.

De lange zijde van het molenaarshuis gezien vanaf de binnenplaats. Hier is het laadvenster in het dak nog aanwezig. Het bijgebouwtje zou rond 1868 opgericht kunnen zijn. Uit kadastertekeningen blijkt dat er toen een volume op die plaats werd gebouwd.

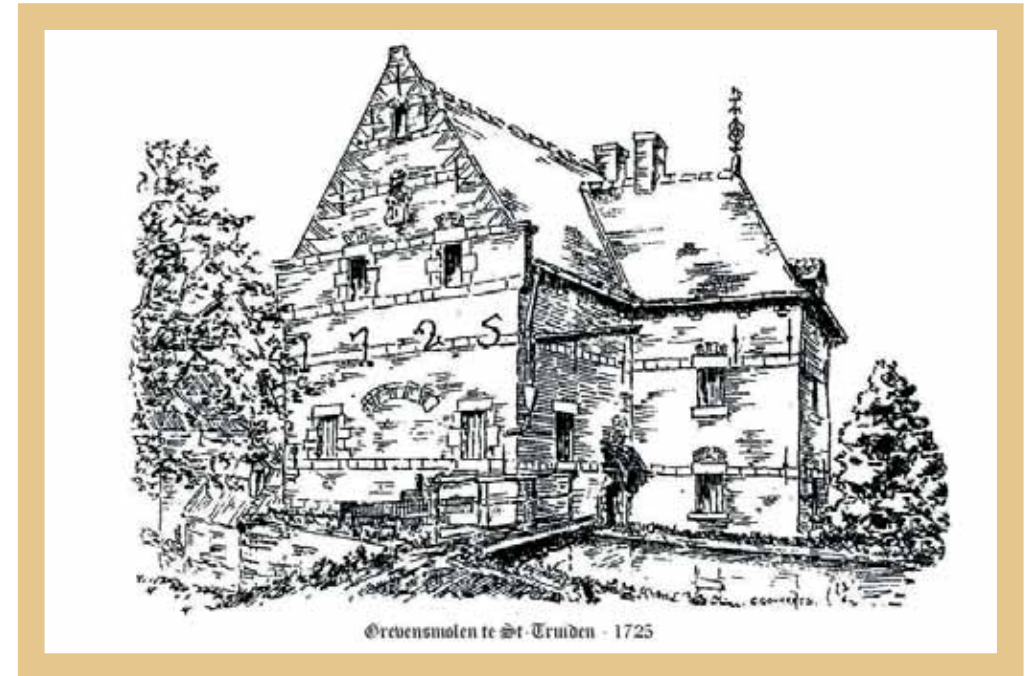
FOTO RECHTS: Zicht op de zijgevel en het aanpalende volume, evenwijdig lopend met de beek.

Het uiterlijk van het laadvenster is veranderd en ook de vormen van het schrijnwerk van ramen en deuren zijn gewijzigd. Tevens heeft men een moderner bijgebouw opgericht nabij het laadvenster. Volgens kadasterinformatie moeten deze werken omstreeks 1944 zijn uitgevoerd.

De achtergevel van de Grevensmolen langs de beek.
Onder de jaartalankers is een dichtgemetselde vensteropening zichtbaar. Een jaartalanker is een gevelanker in de vorm van een cijfer dat samen met drie andere een jaartal aangeeft, doorgaans het bouwjaar. De muurankers of ankers verbinden verschillende constructiedelen met elkaar.

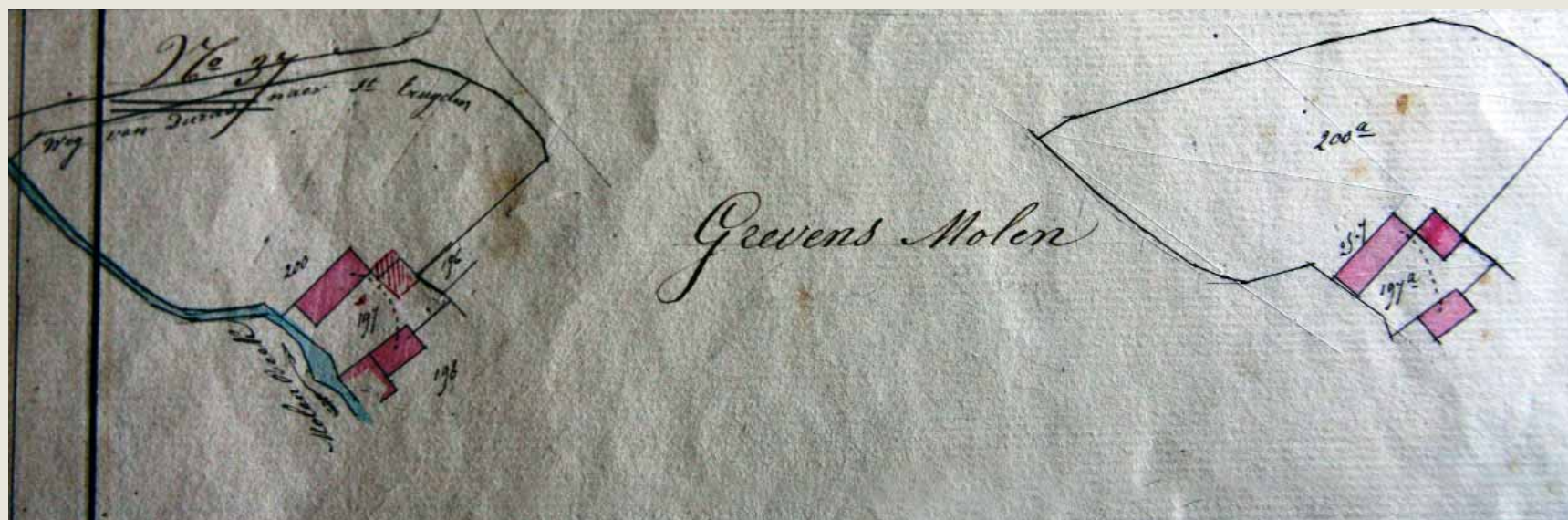
De tekening gemaakt door C. Govaerts, verschaft een pittoresk beeld van de watermolen.
In de achtergevel kunnen speklagen en negblokken worden waargenomen.

Tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw is het erf van de Grevensmolen omgevormd tot een vuilnisbelt. Het huis zelf verkeert ook in erbarmelijke staat. Er liggen geen leien meer op het dak en het moderne bijgebouw onder het laadvenster werd rond 1985 gesloopt.

Belangrijke data in de bouwgeschiedenis van deze molen:

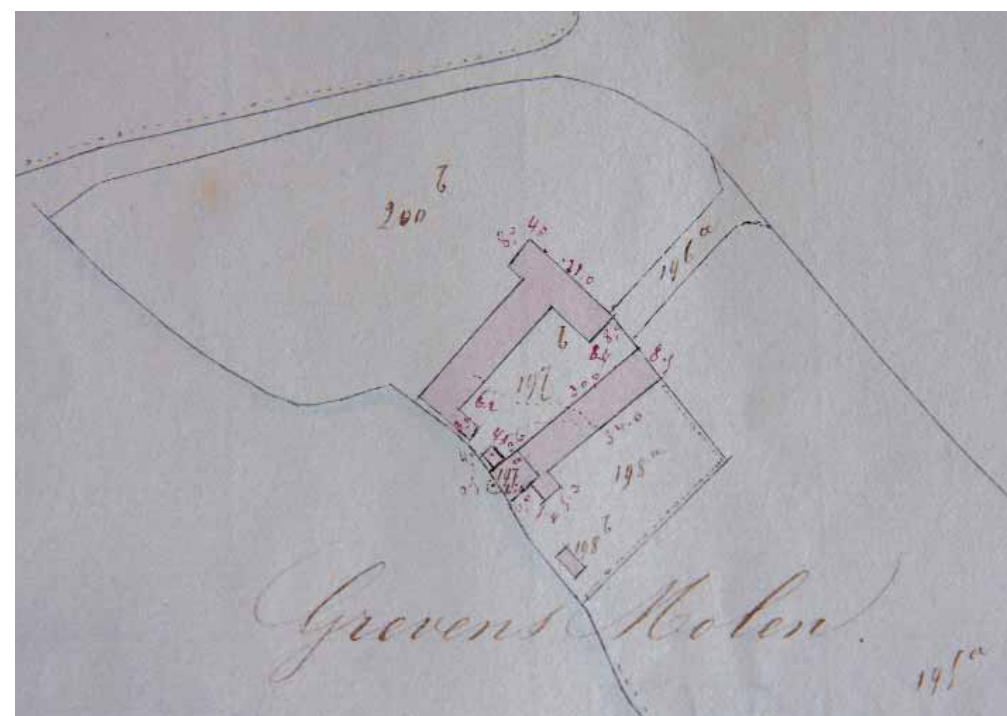
- Een kadastrale mutatieschets toont in 1855 een kleine molen.
- In 1868 werden er ingrijpende verbouwingen uitgevoerd, zowel aan het molenhuis (rechts op de tekening) als aan het gebouw aan de overzijde van de binnenplaats. Op de mutatieschets is een groot complex rond een binnenplaats zichtbaar.

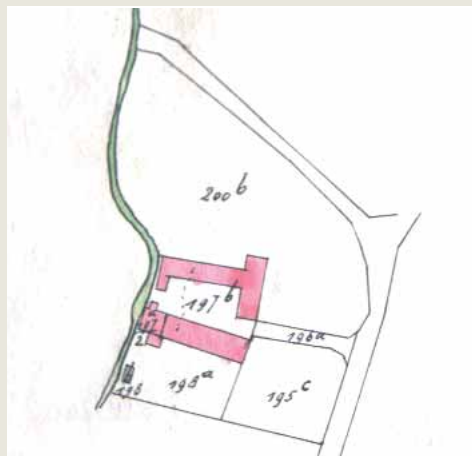
1855

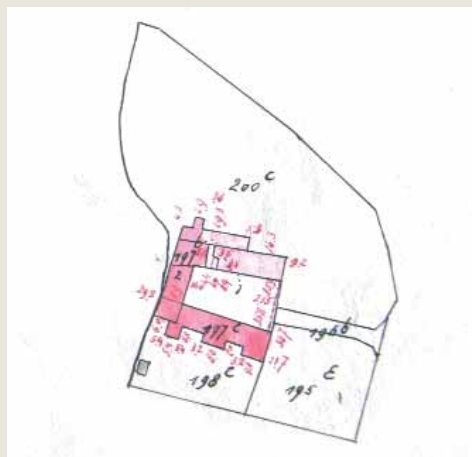
1868: oude toestand

1868: nieuwe toestand

1944: oude toestand

1944: nieuwe toestand

- Rond **1944** werden er opnieuw veranderingen geregistreerd. De verbouwingen betekenden nog eens een uitbreiding van het oppervlak. De ingrepen situeerden zich vooral aan de lange achterzijde van het molenhuis. Verder verbond men de bijgebouwen langs de Molenbeek met elkaar en vergrootte men de gebouwen tegenover het molenhuis.
- In **1963** werd de bestemming van het complex gewijzigd en werd het een magazijn.

De gerestaureerde molen anno 2010.

Bouwsporen

Het gebruik van zandsteen en blauwe steen valt op in deze gevel. De raamomlijstingen en negblokken zijn in blauwe steen uitgevoerd. De speklagen en anker-gaten werden daarentegen in zandsteen verwezenlijkt.

De natuurstenen dorpels bij de vier naast elkaar geplaatste ramen op de eerste verdieping zijn recente toevoegingen. Op de plaats van het vroegere laadvenster is een bouwspoor (recent metselwerk) zichtbaar.

Molentermen

TYPE WATERMOLENS

Onderslag: watermolen waarvan het rad aan het draaien wordt gebracht door een waterstraal, die tegen de onderste schoepen slaat.

Middenslag: hierbij stroomt het water ongeveer op ashoogte tegen het rad en wordt vervolgens langs de schuinstaande schoepen naar het laagste niveau geleid.

Bovenslag: waterrad van een watermolen, dat aangedreven wordt door het daar overheen lopende water.

MOLENTERMEN

Buil: werktuig waarin een met gaas bespannen trommel draait waardoor de zemelen gescheiden worden van de bloem bij gemalen meel. Zeefmachine.

Greinstok: gekarteld stokje, dat dwars over de tremen ligt en in de kerven waarvan het touw ligt dat de hoogte en de slag van de schoen kan regelen. Synoniem traamstok.

Kaar: trechtervormige, vierkantige bak boven de steenkist waarin het te vermalen graan wordt gestort en van waaruit dit via een afsluitbare sleuf in de schoen kan vallen.

Kaarbomen: balkjes waarin de graanbak of kaar boven de steenkist hangt. Synoniem tremen.

Kropgat: centrale opening in een molensteen. Synoniem steenoog.

Ligger: onderste van twee molenstenen, die bij het maalproces niet meedraait.

Loper: bovenste steen van een steenkoppel, die bij het malen draait en in de hoogte verstelbaar is door middel van het lichtwerk.

Lui: dit is een aangedreven draaiend werk, waarmee zakken worden opgetrokken. Synoniem luiwerk, lei.

Maalstoel: een koppel molenstenen met onmiddellijke toebehoren. Synoniem maalgang.

Pegel: peilmerk door de ter zake bevoegde overheid aangebracht en dat de hoogst toegelaten waterstand aangeeft die door stuwen teweeggebracht mag worden op de bovenbeek van een watermolen.

Schoen: naar één zijde open bak waarin het uit de kaar vallende graan wordt opgevangen en schuddend in het kropgat wordt gestort.

Schoep: schuin, al dan niet komvormig bord op de omtrek van een schep-, water- of tur-

binerad. Het water dat erop valt oefent een duwende kracht uit zodat het rad gaat draaien als dusdanig als energiebron wordt gebruikt.

Schuddebak: schoen onder de kaar of tremel, waarmee het te malen graan in het kropgat of steenoog wordt geschud doordat het tegen het draaiend staakijzer slaat. Synoniem slagbak.

Steenspil: smeedijzeren staande as die door middel van de schijfloop of van het sterrewiel rechtstreeks stenen aandrijft. Synoniem staakijzer, klauwijzer, vorkijzer.

Sterrewiel: wiel waarvan de kammen straalsgewijze in de velgen zijn aangebracht, en waarvan de staarten derhalve naar het denkbeeldig middelpunt van het wiel wijzen. Synoniem spoorwiel.

Tremel: trechtervormige houten bak op de maalkist, waarin het graan wordt gestort en van waaruit het, via een regelbare opening van voren onderaan (schuif), in de schoen valt. Synoniem graanbak, kaar.

Turbine: krachtopwekmachine of watermotor, waardoor de drukkracht van het water in een draaiende beweging wordt omgezet.

De Ouwexhoeve of het rentmeesterhuis van het Sint-Servaaskapittel van Maastricht

ZEPPEREN-DORP 10, 3800 SINT-TRUIDEN

JOZEF SMEESTERS

Dit gebouw wordt in de literatuur aangeduid als woning van de rentmeester of ook wel van de rijproost van het kapittel van Sint-Servatius te Maastricht, dat de heerlijke rechten over het Brabants dorp Zepperen bezat. In de archieven werden evenwel tot op heden geen bewijzen teruggevonden voor deze toeschrijving.

We weten wel dat François Ouwex, militair in Spaanse dienst en een tijdlang bevelhebber van het garnizoen van Zoutleeuw, in 1665

begon met de bouw van een hoeve in Maaslandse renaissancestijl. Van de Spaanse koning, die ook hertog van Brabant was, had hij bepaalde rechten in Zepperen verkregen. De door hem gebouwde hoeve veranderde meerdere keren van eigenaar en naam. In de tweede helft van de negentiende eeuw spraken men van de 'hoeve Coart' naar de toenmalige eigenaar die ook meerdere jaren burgemeester van Zepperen was. Tegenwoordig is de familie Gilissen eigenaar van de hoeve.

Het aanpalende woonhuis werd in de 18de eeuw gebouwd.

Een oprit voert via de voortuin naar de inrijpoort. Het vierkante poortgebouw is voorzien

van een duiventil onder een speelse klokvormige leien bedaking en dateert uit 1665.

Classicistisch dubbelhuis van vijf traveeën en twee bouwlagen onder wolfdak, circa 1760. Een wolfdak is een zadeldak waarvan de nok niet tot de geveleinden doorloopt, maar met driehoekige eindschilden wordt

afgewolfd. Onder de kroonlijst zien we een decoratief baksteenfries met dropmotief. De getoogde vensters hebben een vlakke kalkstenen omlijsting met licht uitspringende sluitsteen, afgelijnd met een korte driuplijst.

De verankerde korfboogpoort

De houten poort werd aan de binnenzijde meermaals verstevigd. Deze oude herstellingen behoren tot de historiek van de poort en moeten zo lang mogelijk in situ behouden blijven.

Juist onder de ankergeten van de schuur bevinden zich muurankers met het jaartal 1665 en de naam OVWERX.

Aan het begin van de 20ste eeuw waren de gevels van de Ouwexhoeve wit gepleisterd. In de tuin zien wij de sokkel van de zonnewijzer staan.

De kerk van Zepperen en haar nabije omgeving, vanuit de lucht bekeken. Rechts achter de kerk kan de binnenplaats van de Ouwexhoeve herkend worden.

Het kasteel wordt gerestaureerd.

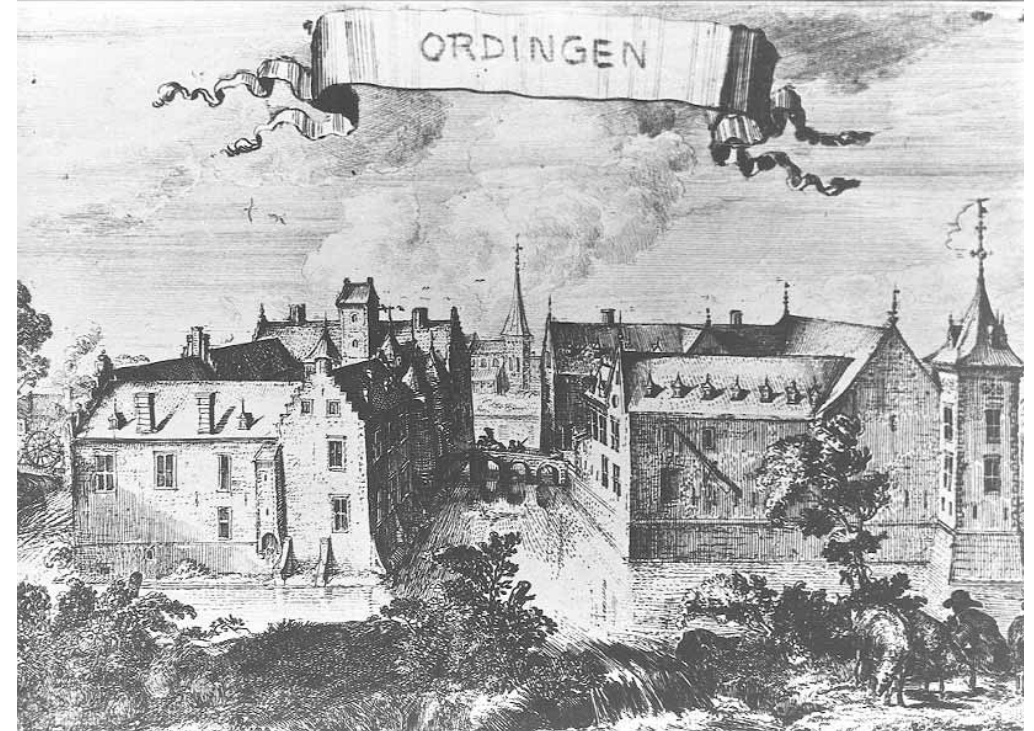
Het kasteel van Ordingen

ORDINGEN-DORP 50, 3800 SINT-TRUIDEN

JOZEF SMEESTERS

In de 15de en 16de eeuw verbleven de heren van Ordingen op een waterburcht. In het begin van de 17de eeuw waren er meerdere gegadigden voor de erfenis, maar die raakten het hierover niet eens. Uiteindelijk kocht de Duitse Orde te Alden Biesen de heerlijkheid aan. Zo werd Ordingen in 1611 een commanderij. Een commanderij is een op het platteland gelegen gebouw van een geestelijke ridderorde voor agrarisch gebruik in bewaring gegeven aan een van haar leden (commandeur).

Ordingen behoorde tot de minder rijke commanderijen die afhingen van Alden Biesen, en was dikwijls de eerste commanderij die aan een ridder werd toegewezen. De ridders promoveerden immers van de minder rijke naar de rijkere commanderijen. Zo kwam het dat de commandeurs van Ordingen doorgaans voor korte tijd in functie bleven. Zij verbleven er ook zelden. Het waren de rentmeesters die het kasteel bewoonden.

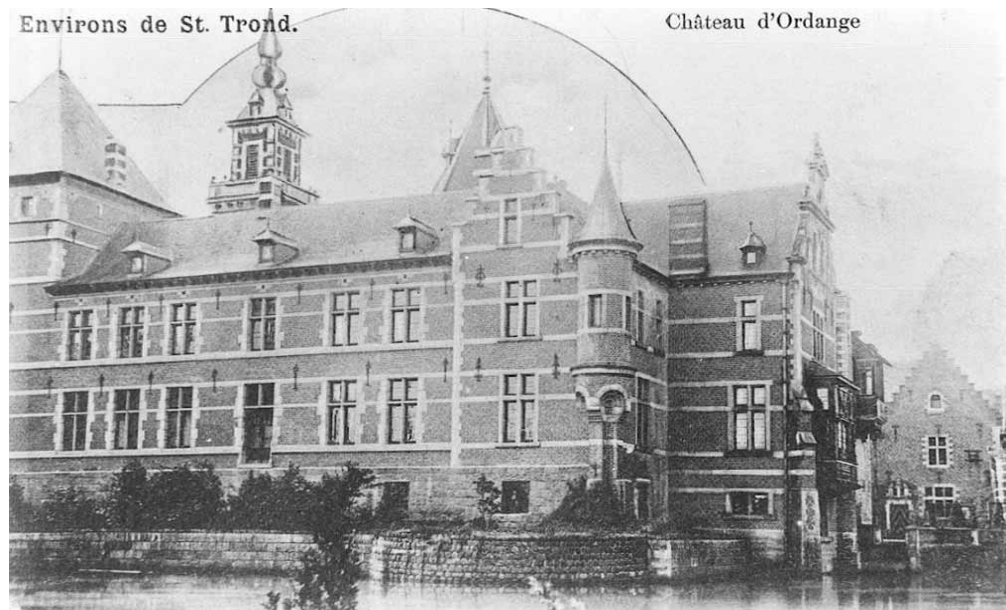
Het kasteel van Ordingen rond 1700 getekend door Romein de Hooghe in opdracht van de landcommandeur van de Duitse Orde. De tekening is een detail uit een gravure over Alden Biesen en zijn twaalf onderhorige commanderijen.

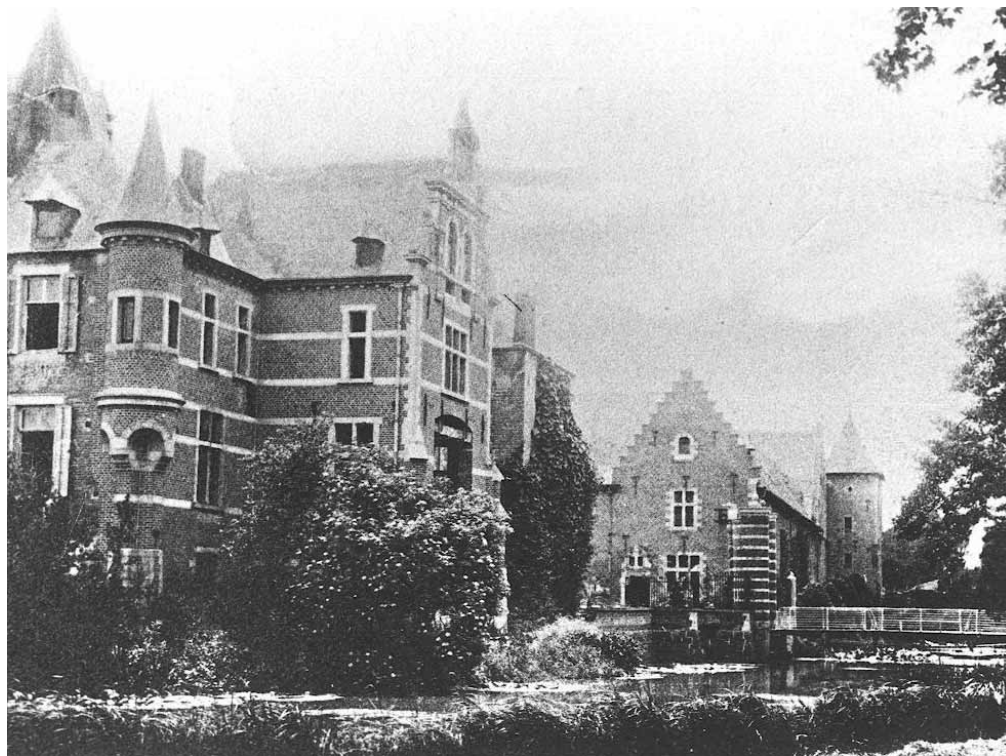
Detail van de toegangspoort van het poortgebouw. Boven de poort toont een gevelsteen het wapenschild van landcommandeur Edmond Huyn van Amstenrade.

Poort met gietijzeren hek van het park. In het ijzerwerk van het toegangshek is het wapenschild van de familie de Pitteurs verwerkt.

Het kasteel van Ordingen, omgeven door een gracht.

Het kasteel van Ordingen in het begin van de 20ste eeuw.

Op het einde van de 19de eeuw liet baron Léon de Pitteurs-Hiegaerts, naast de resten van het oude kasteel, door de architect Josse Schadde en diens leerling Saintenoy een nieuw kasteel bouwen in neorenaissancestijl.

Verschillende zichten op het nieuwe kasteel

Voorraanzicht

Achteraanzicht

Fraai aangelegde tuin in het begin van de 20ste eeuw.

Commandeurswoning. Rechts de toegangspoort naar het park.

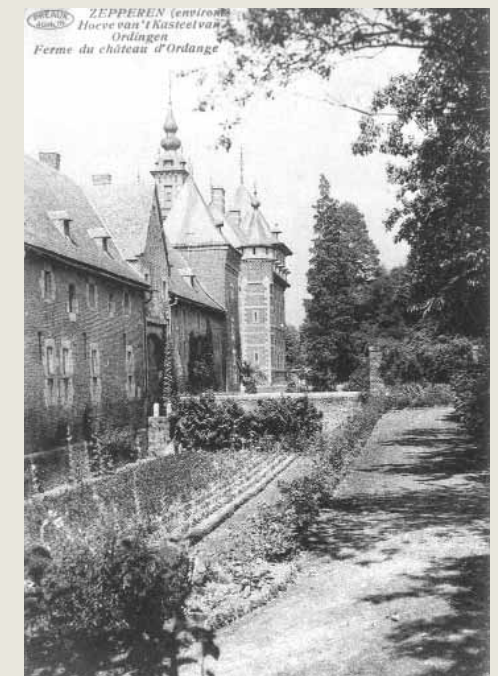
De brug werd geflankeerd door decoratieve dieren.

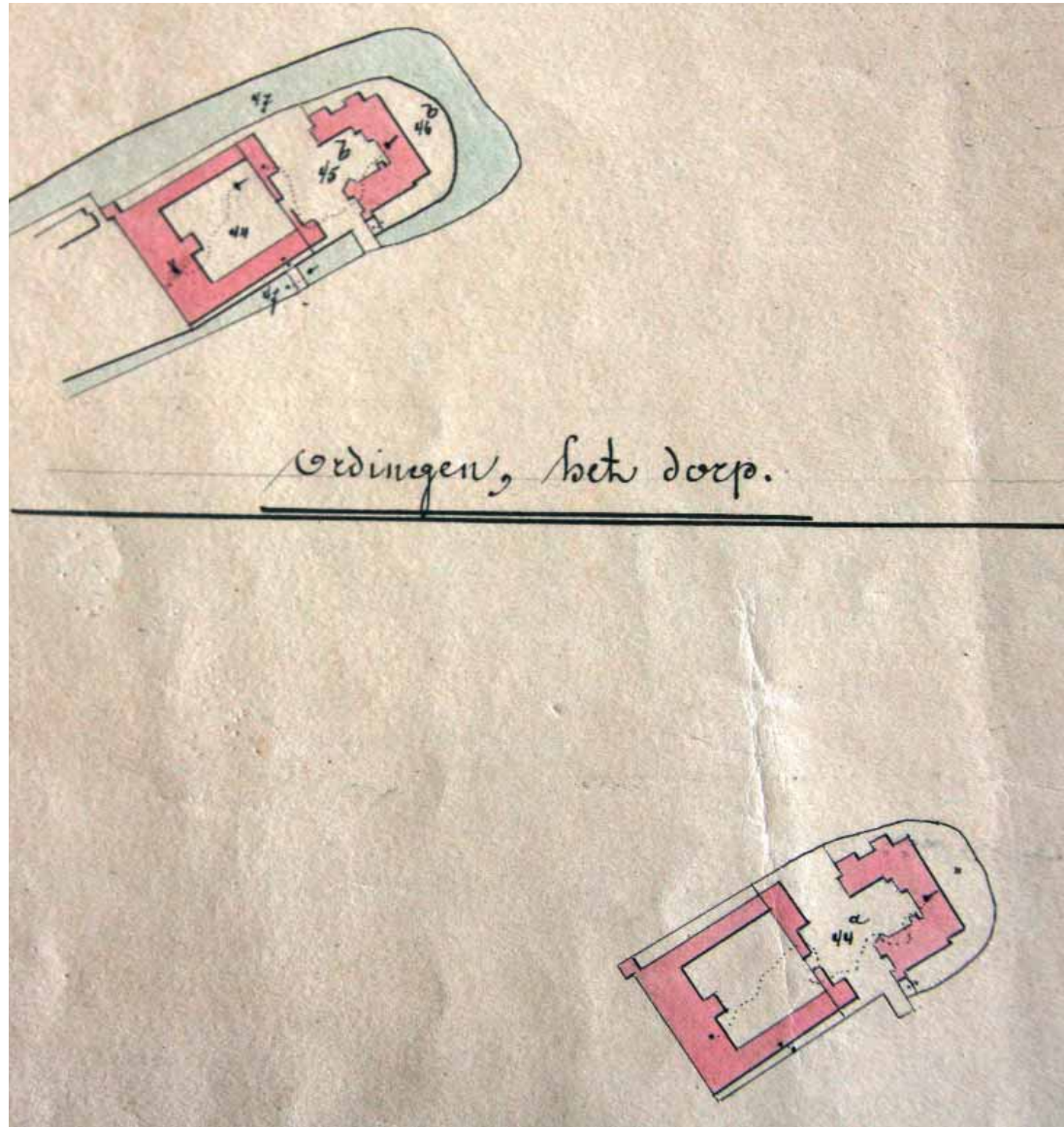

Uiterst rechts zien wij een alleenstaande hoektoren die dienst deed als duiventil.

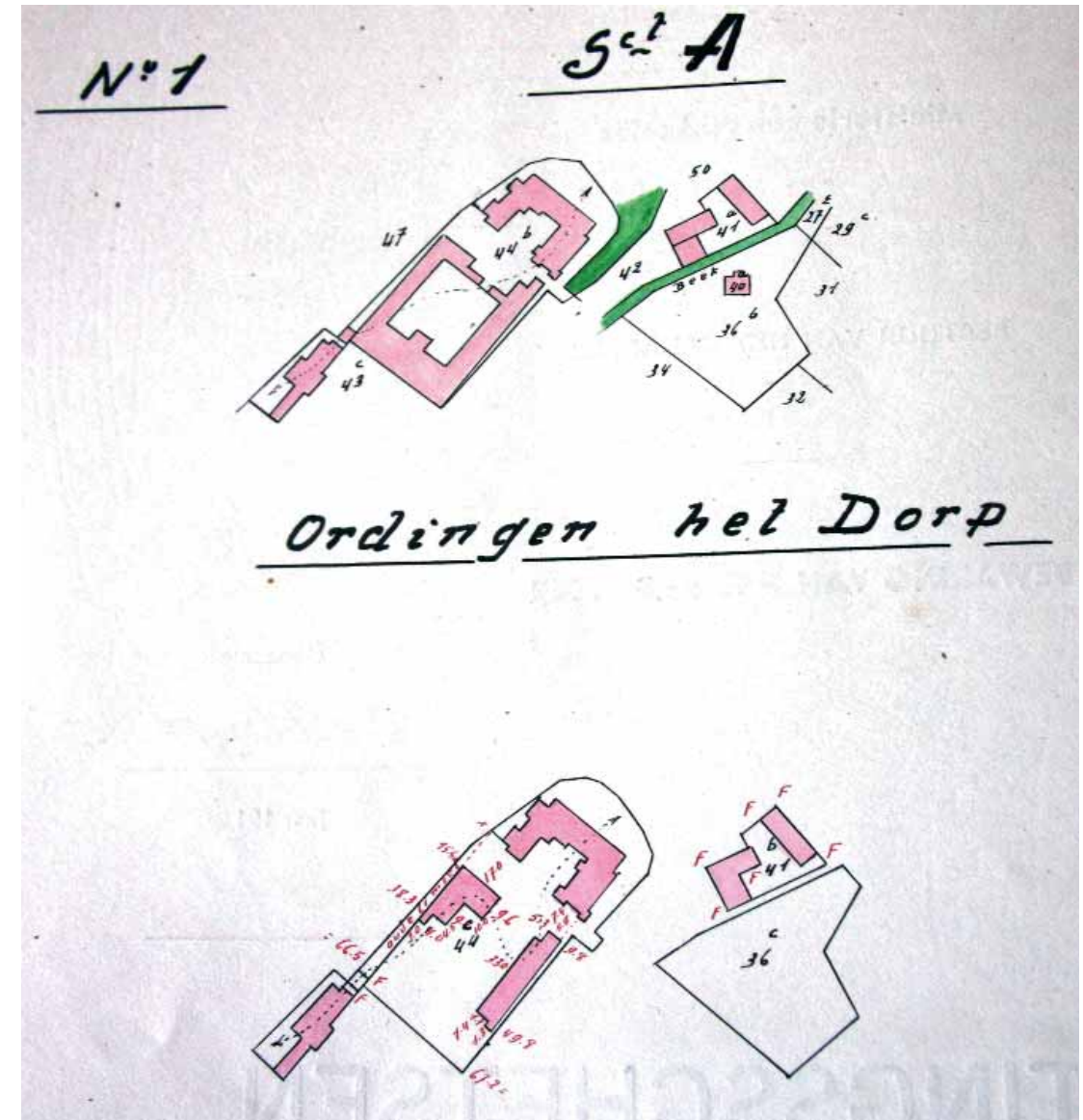
De hoeve van het kasteel wordt tegenwoordig in de volksmond 'het poortgebouw' genoemd.

1902

Uit kadastrtekeningen krijgen wij een beeld van de wijzigingen die het complex onderging in de loop van de 20ste eeuw. Elke tekening toont de oude (boven) en nieuwe (onder) toestand. In 1902 en 1931 is er nog een traditioneel kasteel

1931

zichtbaar, omgeven door een gracht. In 1931 zien wij op de oude toestand een uitgestrekt gebouw grenzend aan het poortgebouw. De nieuwe situatie illustreert dat een groot gedeelte van dit gebouw gesloopt werd.

HEM. ORDINGEN. Vliegveldlaan. Kasteel van Ordingen. Poortgebouw met wachthuis (1

Het gerestaureerde poortgebouw.

Baron Antoine de Pitteurs-Hiegaerts verkocht het goed in 1960. Door de nieuwe eigenaars werden het park en de gronden rond het kasteel verkaveld en verkocht. De slotgracht werd gedempt.

De nieuwe eigenaar die in 1997 aantrad, is thans bezig met een grondige restauratie.

Bronnen en bibliografie

Algemene bibliografie

SCHLUSMANS, F., Bouwen door de eeuwen heen, Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, deel 6n 2 (He-Z), Provincie Limburg, Arrondissement Hasselt, Gent, 1981.

HASLINGHUIS, E.J., JANSE, H., Bouwkundige termen, verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie, Leiden, vijfde druk 2005.

Het waterproductiecentrum in Velm: natuurlijke waterbronnen in de nabijheid van de Molenbeek

Met dank aan de beschikbaar gestelde informatie door de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening.

De hoeve 'Het Waterhof'

SCHLUSMANS, F., Bouwen door de eeuwen heen, Gent, 1981, blz. 938.

<http://www.hydrotherapie.be/hydrotherapie.asp>

De 'voormalige' problemen in de vallei van de Molenbeek

Met dank aan de beschikbaar gestelde informatie door de Watering van Sint-Truiden.

De Stayenmolen

SCHLUSMANS, F., Bouwen door de eeuwen heen, Gent, 1981, blz. 872

Levende molens, De Stayenmolen in Sint-Truiden weer maalvaardig, volume: 32/5, 2010, blz. 51-53.

<http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=506>

De Metsterenmolen

SCHLUSMANS, F., Bouwen door de eeuwen heen, Gent, 1981, blz. 844

<http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=565>

De Grevensmolen

SCHLUSMANS, F., Bouwen door de eeuwen heen, Gent, 1981, blz. 711

<http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=933>

Algemeen Molens

HOLEMANS, H., Limburgse watermolens kadastragegevens: 1844-1980, Studiekring ons Molenheem, 1985.

BAUTERS, P., Vlaamse molens, Wind- en watermolens in Vlaanderen, geschiedenis, bouw, werking, recht. Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon v.z.w, 1978.

Met dank aan Lieve Opsteyn voor de kadasteropzoeken.

De Ouwexhoeve of het rentmeesterhuis van het Sint-Servaaskapittel van Maastricht

SCHLUSMANS, F., Bouwen door de eeuwen heen, Gent, 1981, blz. 960-961.

Met dank aan Willem Driesen en Jos Vanbrabant voor de verstrekte inlichtingen en documentatie.

Het kasteel van Ordingen

SCHLUSMANS, F., Bouwen door de eeuwen heen, Gent, 1981, blz.. 898-899.

MERTENS J. (eindred.), De balije Biesen in het Rijn-Maasgebied, Gent, 1993, p. 49-50.

DE MAEGD, C., Historische tuinen en parken van Vlaanderen, Inventaris Limburg, deel 1, Gingelom, Halen, Herk-de-Stad, Nieuwerkerken en Sint-Truiden, Brussel, 2003, p. 198-201.

NIJSSEN, R. & VAN LAERE, R., Kastelen op papier, Wijer, 2005, p. 92-93.

Ancien Pays de Looz, jg. 4, nrs. 6-7, 1900.

Met dank aan Willem Driesen en Jos Vanbrabant voor de verstrekte inlichtingen en documentatie.

COLOFON

Tekst: Petra Boekstal en Jozef Smeesters

Tekstcorrectie: Jos Vanbrabant

Coördinatie: Petra Boekstal en Véronique Piret

Foto's: Petra Boekstal, Lieve Opsteyn, Ivan Stas

Reproducties: Willy Ilsbroekx

Vormgeving: Smets & Ruppel

Druk: Fortemps

Medewerkers Open Monumentendag 2010: de eigenaars van de opengestelde gebouwen, de leden van het lokaal comité Open Monumentendag Sint-Truiden, Petra Boekstal, cel monumentenzorg stad Sint-Truiden, Toerisme Sint-Truiden, de Sint-Truidense gidsen, het stadsworkhuis, de jeugddienst en alle vrijwilligers.

Wettelijk depot: D/2010/3885/1

Niets in deze uitgave mag op welke wijze dan ook gereproduceerd en / of openbaar gemaakt worden zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteurs.

Dit boekje werd gedrukt op milieuvriendelijk papier

V.U.: Stadsbestuur Sint-Truiden, schepen voor monumentenzorg, E. Sneijers, Kazernestraat 13, 3800 Sint-Truiden